

BİLDİRİLER

INTERNATIONAL GUMUSHANEVI SYMPOSIUM
1-2 HAZİRAN • 1-2 JUNE-2013
RETAJ ROYALE BAĞCILAR, İSTANBUL-TÜRKİYE

Kültür Yayınları Dizisi

Yayın Yönetmeni
Lokman ÇAĞIRICI

Yayın Koordinatörü
Kenan GÜLTÜRK

Editör
Doç. Dr. Hür Mahmut YÜCER

Çeviri
Prof. Dr. Süleyman DERİN
Prof. Dr. Halil İbrahim KAÇAR

Tashih ve Redaksiyon
Doç. Dr. Hür Mahmut YÜCER
Ekrem KIZILTAŞ

Düzenleyen
Bağcılar Belediyesi
Gümüşhane Eğitim Kültür ve Sağlık Vakfı
Bağcılar Gümüşhaneliler Kültür ve Yard. Derneği

Tasarım
Asitane Organizasyon

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık
M. Fatih AKYÜZLÜ

Baskı & Cilt

Baskı Tarihi
Şubat 2014
İstanbul

**Türkistan'da
(Günümüzdeki Özbekistan)
Ahmet Ziyâeddin-i Gümüşhânevî
Hazretleri**

MİRZA KENCEBEK

Taşkent/ÖZBEKİSTAN

Bismillâhirrahmânirrahîm

Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî Hazretlerinin eserleri Türkistan'a (bugünkü Özbekistan'a) XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, yani kendisi hayattayken ulaşmıştı. Örneğin *Câmiu'l-mütûn* eserinin hicrî 1273, miladî 1856 (57) yılında Mısır'da yayınlanan nüshası hicrî 1283, miladî 1866 yılında Şeyh Muhammed Murad el-Buharî Nakşibendî (kaddasallahu esrarahu) tekkesinde El-Hac Hafız Feyzullah tarafından istinsah edilmiştir.¹

Ünlü Kur'an uzmanı Abdülaziz Karî Taşkendi'ye (rahmetullahi aleyh) göre, Buhara'da Sovyet hâkimiyeti kurulana kadar (yani, 1917 Ekim Devrimi'ne kadar) Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî Hazretlerinin eserleri Mir Arap Medresesi'nde okutulmuştur.²

Taşkent kütüphanelerinde korunan kitapların sonunda hattatlar ya da yayın mensupları-

nın kayıtlarına göre Gümüşhânevî Hazretleri, XIX. yüzyılın sonu-XX yüzyılın başlarında Türkistan'da "el-Fazıl, el-Âlimul-kâmil, el-Hâmîl (Kur'an hafızı), âmilihul-müvellî (veliler temsilcisi)"³ olarak tanınmıştır. Örneğin, *Câmiu'l-mütûn* nüshasının sonunda kitap ve müellifi hakkında şu sözler kaydedilmiştir:

"Allah'a hamd olsun ki, el-fâzıl, el-âlim, el-kâmil, el-hamil, âmilihul-müvellî Ziyâeddin ibn Mustafa'nın işbu *Câmiu'l-mütûn* adlı faydalı ve kendisinden sonraki ilim taliplerine irşat eden (doğru yolu gösteren) ve Kıyamet gününde onlara yardımcı olan kitabını bize – Allah tealânın rahmetinden umutlu kulu Muhammed Recaî'ye, hicrî 1273 yılı, Cumadul-evvel ayının sonunda tab' etme nasip oldu."⁴

Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî Hazretlerinin eski Türkistan'daki yeri ve önemi günümüz Özbekistan kütüphanelerinde korunan eserlerinden anlaşılır.

1- Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî, *Câmiu'l-mütûn*, taşbasma, 140 sayfa, boyut: 23X17, Mısır, Hic.1273, Mil.1856 (57). Özbekistan Müslümanları İdaresi Kütüphanesi, nr.: 645 –E; s. 138.

2- Bu bilgi, Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Ebu Reyhan Birunî Şarkşinaslık Enstitüsü araştırmacısı Bahridin Umrzak şahitliğine dayanır.

3- *Câmiu'l-mütûn* eserinin sonuna katip Muhammed Recaî'yn yazdığı ilave. Bkz: Özbekistan Müslümanları İdaresi Kütüphanesi, nr.: 645 –E; s. 140.

4- A.g.e.aynı sayfa.

Özbekistan İlimler Akademisi Ebu Reyhan Biruni Şarkşinaslık Enstitüsü

El Yazmalar Fonu'nda bulunan eserleri:

Râmuzu'l-abâdis, taşbasma, Kazan, 1889, № 11265.

Lâvamî-ul-ukul şerhu Ramuzul abadis, I-V cilt, taşbasma, Mısır, 1876-1877; № 16227-30.

3. *Câmiu'l-usûl fi-evliyâ-i kelimât-i sûfiyyeve istilabuhâ*, taşbasma, Mısır; 1895, № 15484; 1910, № 7066.

4. *Mütemmimât-i Câmiu'l-usûl*, taşbasma, Mısır, 1895; № 15484; Mısır, 1910, № 7066.

5. *Vesiletun-necat*, itikat, amel ve mücahedeyle ait eser, Osmanlı Türk dilinde, İstanbul, 1909; № 2046.

6. *Mecmûatu'l-abzâb vel-evrâd*, İstanbul, 1880; № 7286.

7. *Necatü'l-gâfilin*, İstanbul, 1893, № 12806; Kazan, 1897; № 8600.

8. *Evrâd-ı Kur'anî (Cevâhirul-Kur'an)*.

Gümüşhânevî Hazretlerinin *Mecmûatü'l-abzâb vel-evrâd* eserine esas olmuş olan, sahabe Muhammed ibn Usame'nın (r.a) İsfahân'da hazırladığı yedi günlük vird kitabı eskiden öyle *Evrâd-ı Kur'anî* diye adlandırılmıştır. Buhârâ'da Emir Erkinin kârîsi ve hattatı olan Kârî Abdurrahîm tarafından hicri 1295'de istinsah edilmiştir. Yegâne ve nadir el yazma nüshası R.2177 numarayla, yegâne taşbasma nüshası L.23240 numarayla korunmaktadır.⁵ Eser, günümüz Evrâdı şeriflerindeki yedi günlük Kur'an virdlerinin kısaca şeklidir.

(s.46-54).

Özbekistan Müslümanlar Dini İdaresi Kütüphanesinde Bulunan Eserleri

1. *Ceâmiu'l- mutûn*, 140 sayfa, boyut 23-17; Mısır, Hic. 1273, Mil. 1856 (57). Hic. 1283, Mil.1866 yılında Buhara şehrinde yazılmıştır.

2. *Râmuzu'l-ebâdis*, 472 sayfa, boyut 19x30. Söz konusu nüsha Kitapfuroş Şemsiddin Hüseyil-Kazanî tarafından Ebdülhâlik Orazov'un desteğiyle hicrî 1306, miladî 1889 yılında Petersburg'da yayınlanmıştır.⁶

3. *Levâmiu'l-ukûl şerhu Râmuzu'l-ebâdis*, 2.cüz, 720 sayfa, boyut 23x15,5, Mısır, hicrî 1293.

4. *Necâtu'l-gâfilin*, Kazan, 1897, 116 sayfa, boyut 26x17, İlk sayfadaki Arapça yazı:

"Bu kitap basılmıştır. Kazan'da Çirköf varislerinin tabhânesinde Muhammedcan ve biraderi Şerifcan el-Kerimilerin masrafiyla 1897 yılında. Bu kitabın basılmasına izin verildi 30 Haziran 1897 yılında."

Altında Rusça: "Dozvoleno senzuroyu S. Peterburg 30 iyunya 1897 goda.

Tipo-Litografiya naslednikov M. Çirkovoy v' Kazani." Yazısı var.

Söz konusu açıklamada Rus istilasının iki dönemi Akpaşa – Nikolay Romanov ve Sovyet dönemi hakkında bilgi edinilebilir. Ekim Devrimi'ne kadar gerçi sansür var ise de dinî kitapların basımına izin verilmiştir. Örneğin, *Hidâye*'nin Rusça tercümesi de bu dönemde basılmıştır.⁷

5- "*Evrâd-ı Kur'anî*, musannif: Muhammed Zahid Kotku ibn İbrahim el-Bursevî (kuddise sırruh). Tercüme, şerh ve açıklamalar: Bahridin ibn Sefer en-Nurî el-Hanefî, Taşkent, Maveraünnehir Yayınevi, 2005, s. 4.

6- Ahmed Züyaüddin Gümüşhanevî, *Râmuzu'l-ebâdis*, taşbasma, 140 sayfa, boyut: 19X30, Petersburg, Hic.1306, Mil.1889. Özbekistan Müslümanları İdaresi kütüphanesi, rakam: 522 - B.

7- "*el-Hidâye*" eserinin söz konusu Rusça tercümesi Özbekistan bağımsızlık yıllarında, 1993 yılında Prof. Dr. Ekmel Seidov tarafından yeniden yayınlanmıştır.

Sovyet hâkimiyeti döneminde bütün Türkistan'da ateizm sistemi kuruldu, din yasaklandı, medreseler kapatıldı, büyük âlimler ve mütefekkirler katliam edildi, halk büyük âlimleri ve onların eserlerini unutmaya hükmedildi. Nitekim Gümüşhânevî Hazretlerinin mübarek isim ve eserleri de unutturuldu.

Bağımsızlık Yıllarında Özbekistan'da Gümüşhânevî Hazretlerinin Yeniden Tanınması

Bağımsızlık yıllarında Gümüşhânevî Hazretlerinin yeniden tanınması ve eserlerinin istifade edilmesi, hiç kuşkusuz ünlü Nakşibend şeyhi, merhum Prof. Dr. Mahmud Es`ad Coşan Hazretlerinin Özbekistan'da tanınması ve eserlerinin yaygınlaşmasıyla ilgilidir. Gümüşhânevî Hazretleri ilk önce Nakşibend tarikatı silsilesinin bir temsilcisi olarak tanındı.

1991 yılında Mahmud Es`ad Coşan Hazretlerinin Özbekistan'a teşrifi dolayısıyla Buhara şehrinde Sedriddin Selim Buhari'nin⁸ *Dilde Yâr* kitabı tasnif edildi⁹ ve tarikat temsilcilerinin çok sevdiği kitaba dönüştü. Kitapta Nakşibend tarikatının kuralları ve silsile-i şerif ilave edile-

rek Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî adı 32. sırada kaydedilmiştir.

1999 yılında Maverâünnehir yayınevinde Mahmud Es`ad Coşan Hazretleri'nin *Başarı Yolunda Sevginin Gücü* kitabı Özbekçeye *Hakiki Sevgi* adıyla tercüme edilerek neşredildi. Kitapta tasavvufun en önemli yanının hizmetten ibaret olduğu Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî Hazretlerinin sözleriyle şöyle bildirilmiştir:

“Gümüşhanevi Hocamız, *Câmiu'l-Usûl*¹⁰ isimli tarikat kitabımızda diyor ki: – Bütün tarikatları incelemiş. Çok muazzem eserleri var. Meselâ, *Mecmuatül Ahzab*'i...¹¹ Bütün evradı toplamış, bütün ezkârı toplamış; incelemiş her şeyi. – (diyor ki:) “Bütün tarikatları inceledim. Bütün tarikatlarda müşterek olan esas hizmet'tir.” Yani, her tarikatın kendine göre ince farkları vardır ama, her tarikatta ortak olan, müşterek olan nedir?.. Hizmet'tir”¹²

2004 yılında Mahmud Es`ad Coşan Hazretleri'nin *İslam, Sevgi ve Tasavvuf* eseri Özbekçe *Tasavvuf ve Güzellik* adıyla çevrilerek yayınlan-

8- Sedriddin Selim Buhari (1946–2010), âlim, şair, tercüman. Tasavvufa ait çok sayıda eseri vardır: *Dilde Yâr* (Hazreti Bahaeddin Nakşibend), 1993; *Teberrük Ziyaretgâhlar*, 1993; Büyük Harezmler, 1994; *Bahaeddin Nakşibendya da Yedi Pir*, 1993; *Buhara-i Şerif Velileri*, 2006; Çar Bekir veya Cöyber Şeyhleri, Halim Töreveye'le birlikte yazmıştır, 2005; Büyük Gijduvailler, Samed Azimov ile birlikte yazılmıştır, 2006; Hazreti Bahaeddin Nakşibend, 2007; *Dehname-i Bihiştian*, 2007; Hazreti Mevlana Ârif Deggaranî, Samed Azimov'la birlikte yazmıştır, 2008; Bayezid Bistamî veya Nevaî Vilayeti Ziyaretgâhları, Samed Azimov'la birlikte yazmıştır, 2010; Şafirkan'ın Teberrük Ziyaretgâhları, Samed Azimov'la birlikte yazmıştır, 2010; *Hikmettir Dünya*, şiir kitabı, 2012; İ.V. Goethe'nin Batı ve Doğu divanını Almancadan Özbekçeye çevirmiştir. Birkaç şiir kitapları vardır. (Alıntı, Prof. Ekmel Seidov'un Goethe. Batı ve Doğu Divanı: Şarkşinaslığa Giriş makalesinden alındı. Bakınız: Johan Wolfgang Goethe, Batı ve Doğu Divanı, Alişir Nevaî Özbekistan Millî Kütüphanesi Yayınları, Taşkent, 2010, s. 8,12.)

9- Sedriddin Selim Buhari, *Dilde Yâr* (Hazreti Bahaeddin Nakşibend), Gafur Gulâm Edebiyat ve Sanat Yayınevi, Taşkent, 1993.

10- Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî'nin *Cmiu'l-usûl fi-evliya-i ve kelimât-i sūfiyye* eseri, Tasavvufa ait önemli bir kitaptır, İstanbul ve Mısır'da birkaç kez basılmıştır.

11- *Mecmuatül-ahzâbve'l-evrâd*, 1,2,3cilt olarak yayınlanmıştır. Dualar, zikirler, virdlerden ibaret mükemmel tasnif. Birçok kez basılmıştır.

12- Prof. Dr. M. Es`ad Coşan. *Başarı Yolunda Sevginin Gücü*. Seha neşriyat ve ticaret a.ş. İstanbul. 1995. || Mahmud Es`ad Coşan, *Hakiki Sevgi*, (trc. Mirza Kencebek), Taşkent, Maverâünnehir Yayınevi, 1999, s.17-18.

dı.¹³ Eserde Gümüşhânevî dergahına ait olan hem âlim, her derviş Ömer Nasuhî'nin “*Hazret Gümüşhânevî dergahına bağlı, şeyhlerden birinden vazife almış derviş*” olduğu kaydedilmiştir.¹⁴ Söz konusu eserde Özbek okurlarının kalbinde Gümüşhânevî Hazretlerine karşı muhabbet uyandıran kısa ve öz ifadeler kullanılmıştır.

Gümüşhânevî Hazretlerinin Bağımsızlık Döneminde Tercüme ve Neşir Edilmiş Eserleri

2000 yılında Özbekistan'da dünya imamlarından biri olan İmam Ebu Mansur el-Mâturidî Hazretlerinin 1130. Yıldönümü kutlandı. Bu sebeple Ahmed Ziyâeddin el-Gümüşhânevî'nin *Câmiu'l-mütûn* kitabı çevrilerek ilk defa Özbek Türkçesiyle yayınlandı.¹⁵ Ön sözde müellif Gümüşhânevî Hazretleri, şeriat ve tarikat ilimlerinde nadir, âlimi rabbanî, Hanefî fıkhı, yani İmam Âzam mezhebinin büyük bilgini, Nakşibend tarikatı silsilesinin mürşidi kâmilî, tarikatın Gümüşhânevî şubesini kurmuş ulu şeyh, kerametleri zahir bir velî olarak vâsfe edilmiştir.

Eserin sonunda ilave edilen özgeçmişte: “*Doğum ve vefat tarihleri: 1813-1893 yıllar. 80 sene ömür görmüştür. Fıkıh, akaid, hadis, usul ve tasavvuf ilimlerine ait yaklaşık 30 önemli ve büyük eserler telif ve tasnif etmiştir. Bu eserlerin bazıları 5 cilt, bazıları da 3 ciltlidir.*” şeklinde

kaydedilmiştir.

Kitaba Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu huzurundaki Din İşleri Komitesi'nin eski başkanı merhum Fazıl Karı Yâsinoğlu ve Taşkent şehir imam-hatibi Enver Karı Tursun takdim ve önsöz yazmışlardır. Eser, günümüzde Özbekistan müslümanlarının elinde bulunmaktadır.

2005 yılında Bahridin ibn Sefer en-Nurî el-Hanefî'nin neşrettirdiği *Evrâdı Kur'anî*¹⁶ kitabına Ahmed Ziyâeddin el-Gümüşhânevî Hazretlerinin *Ehli sünnet vel-cemaat itikadı* (Câmiu'l-mütûn) kitabından İmam Mâturidî'nin *İtikat Hususundaki İzahatı* bölümü alınmıştır.¹⁷ *Evrâd-ı Kur'anî* adıyla neşredilmiş olan bu kitabın günümüze kadar okunmuş olan *Evrâd-ı Şerif, Âyet ve Hadislerden Dualar ve zikirler* kitabının tercümesidir.

2006 yılında Beknazar Muhammed Şükür, Gümüşhânevî Hazretlerinin *Necatul-gâfilin* eserinin metin kısmını Özbekçeye çevirdi. Kitap, yakın günlerde yayınlanacaktır.

2007 yılında Ahmed Ziyâeddin el-Gümüşhânevî Hazretlerinin tasnifi olan *Râmu-zu'l-Ehâdis* (Hadisler Denizi) kitabının bir kısmı (asıl nüshanın 156 sayfası) Bahridin Umrzak¹⁸ tercümesiyle ve bazı şerhlerle neşredildi.¹⁹

13- Mahmud Es'ad Coşan, *Tasavvuf ve Güzellik*, (trc. Mirza Kencebek), Taşkent, Adalet yayınevi, 2004.

14- A.g.e., s 102.

15- Ahmed Ziyâeddin el-Gümüşhânevî, *Câmiu'l-mütûn, Maturudiye İtikadı Hakkında Metin Ve Şerhten İbarettir Tam Bir Risale*, Taşkent, Maveraünnehir Yayınevi, 2000.

16- *Evrâd-ı Kur'anî*, Tercüme, şerh ve açıklamalar: Bahridin ibn Sefer en-Nurî el-Hanefî, Taşkent, Maveraünnehir Yayınevi, 2005, s. 13-24.

17- Bkz: *Evrâd-ı Kur'anî*, s.13-24.

18- Bahridin Umrzak-Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Ebu Reyhan Birunî Şarkşinaslık Enstitüsü araştırmacısı. Eserleri: *Tefsirul-Bahr, Kur'an-ı Kerim 30. cüz şerhi; Evradı Kur'anî tercümesi; Râmu-zu'l-Ehâdis tercümesi*(156 sayfa) ve *Raşahâtu a'ni'l-hayat* eserini yayına hazırlamıştır (2005).

19- Musannif Ahmed Ziyâeddin el-Gümüşhânevî, *Râmu-zu'l-Ehâdis* (Hadisler Denizi); tercüme, şerh ve açıklamalar: Bahridin Umrzak, Taşkent, Nur Sihri Aşiyani Bilgisayar Merkezi, 2007.

Özbek Âlimleri Nezdinde Gümüşhânevî ve Eserleri

2000 yılında Özbek dilinde yayınlanan *Câmiu'l-mütûn* eserine merhum **Fazıl Karı Yâsinoğlu**'nun yazdığı sunumda şu şekildeki kayıtları vardır:

“Mâturidiye itikadını içinde bulunduran söz konusu *Câmiu'l-mütûn* isimli eserin, ülkemiz Müslümanları için, bütün ilim ve marifeti isteyenler, ilim talipleri, ayrıca da İslam eğitimi sunan okullar için büyük önem taşıdığını hissettim. Kitabı bir defa okumakla yetinmeyip birkaç defa ve her defasında zevk ve ihlasla okursanız ondan bu dünyanız ve ahiretiniz için büyük menfaatler alacaksınız.”²⁰

Enver Karı Tursun, kitaba yazdığı ön sözünde şöyle yazar: “Bu, gâyet muteber ve meşhur kitap olup, metinler ve şerhlerden ibarettir. Kitapta İmam el-Mâturidî Hazretlerinin itikat konusundaki geniş açıklaması sunulmuştur. Müellifi de gâyet muteber zattır: İmam-ı Âzam mezhebinin ulu temsilcilerinden biri, Nakşibend tarikatı silsilesinin 32. mürşidi kâmilî, Şeyh Ahmed Ziyâeddin el-Gümüşhânevî Hazretleridir.”²¹

2007 yılında Özbekistan müftüsü, Din Alimleri Kurulu'nun reisi **Osmanhan Ali-**

mov'un²² IX-XI. yüzyıllarda Semerkant'ta *Kelam İlminin Gelişmesi* eseri basıldı.²³ Eserde, Maturudiye itikadına dayanan kelam ilminin bütün anlamı ve mahiyetinin Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî'nin *Câmiu'l-mütûn* eserinde bulunduğu bilimsel delillerle belirtilmiştir. Kitaptaki *Maturudiye ve Eş'ariye inancının ortak ve farklı yönleri, Kelam, İslamî inanç ilmidir* gibi VII-VIII. bölümleri tam olarak *Câmiu'l-mütûn* eserine dayanmıştır.

2013 yılının başında hukukçu Prof. Dr. **Ekmel Seidov**²⁴ *Attarşinaslık. Büyük Mutasavvıf, Şeyh ve Şair Feridüddin Attar'ın Mânevî ve Marifî Hazineler* kitabını yayınlarken, eserinde Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî'nin *Câmiu'l-mütûn* (Ehli sünnet vel-cemaat itikadı) eserine dayanarak İslam'ın genel akidelerinin, tasavvufun da kuralı, temeli olduğunu kanıtlar, sonra Allah Teala hakkındaki bilinmesi gereken bilgileri, özellikle Allah'ın tenzihî sıfatlarını beyan eder.²⁵ Eserin ondan fazla noktasında kitaptan alınan alıntılar vardır.

Ekmel Seidov, ehli sünnet vel-cemaatın dışındaki fırkaların muhtelif bakış açısını eleştirerek fikirlerini Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî'nin şu sözleriyle deliller: “Tasavvuf ehlinin bazılarının sözlerinden hulül ve ittihad (birleşme) mânâsı anlaşılır. Ama bu yanlıştır.

20- Fazıl Karı Yâsinoğlu, Sunum, *Camiu'l-mutun*, s. 3.

21- Enver Karı Tursun, *Maturudiye itikadı, ehli sünnet vel-cemaat itikadıdır, ön söz, Câmiu'l-mütûn, s.5.*

22- Osmanhan Alimov – Özbekistan Müslümanlar İdaresi reisi, müftü, *Tefsir-i İrfan, Sünnet ve Hadis, İslamda Çocuk Eğitimi, Sormuştunuz (Sorulara cevaplar kitabı), “İmam Buhari berekâtı”, “IX-XI. yüzyıllarda Semerkant'ta Kelam İlminin Gelişmesi* gibi onlarca kitabın müellifidir. Necmiddin Ömer Nesefî'nin El-kand fi zikri ulem-i Semerkant (Semerkant âlimleri hakkında şeker gibi tatlı kitap eserini Arapçadan Özbekçeye çevirmiştir.

23- *Özbekistan Millî Ansiklopedisi* Devlet Bilimsel Yayınevi, Maveraunnehir Yayınevi, Taşkent, 2007.

24- Ekmel Seidov – hukukçu, Prof. Dr. İnsan Hakları Ülke Millî Merkezi Müdürü; Temsilciler Meclisi Başkanı, Eserleri: “*Goethe, Hukukçu; Büyük Alman Edibi Yohan Wolfgang Goethe Kişiliği Ve Faaliyeti Hakkında; Dante, Hukukçu, Shakespeare ve Hukuk, Şark ve İnsan Hukukları (Ebdülbekim Cüzcanî ile birlikte yazılmıştır); Attarşinaslık: Büyük mutasavvıf, şeyh ve şair Feridüddin Attar'ın manevî ve marifî hazineleri* ve b.

25- Ekmel Seidov, *Attarşinaslık*, Şark Yayınevi, 2013, s. 53-54.

Allah kimi dostlarına (veli kullarına) kerametler verir, ama bu, ne ittihadla ne hulülle ne de vahdeti vücutla ilgilidir. Bunların hiçbirisiyle âlâkalı değildir.²⁶

Kitabının sonunda bulunan İsimler Göstergesi bölümünde Gümüşhânevî hakkında kısaca bilgi sunulmuştur. Eser adlarının göstergesinde ise iki yerde *Câmiu'l-mütûn* hakkında bilgi vardır.

Câmiu'l-Mutûn Eserinin Önemli Özellikleri

Câmiu'l-mütûn, derleme metinler demektir. Kitabın tam adı *Câmiu'l-mütûn fi hakkı envâî's-sıfatil-ilâhiyye vel-akâidil-Maturudiye ve elfâzı'l-küfri ve teshibil-a'mali'l-acibiyye*'dir. Özbekçesi: "Allah Tealanın türlü isim sıfatları, Maturudiye itikadı, küfr sözler beyanı ve amelilerin doğru yapılması hakkında derlenmiş metinler." Eserin bazı önemli özellikleri:

1. *Câmiu'l-mütûn*, İslam itikadı hakkındaki en mükemmel eserlerden biridir, Ehli sünnet vel-cemaat akaidi de denir. Eser, İslam eğitimi temelinde, istihare sonucunda yazılmış ve mukaddimede müellifin büyük duası beyan edilmiştir. Dua şöyledir:

"Ey merhamet sahibi olan Allah'ım! Hakkı kabul etme niyetiyle kitabımı okuyup, tetkik eden irfan, iz'an ve insaf ehlinin imanı ile birlikte benim de imanımı koru! Seni kemaliyle tanımamız ve vesline nail olmamız için bizlere lüftü merhemetle kolaylıklar ihсан eyle!..."²⁷

Duada "insaf ehli" denilmesi, ilk önce kitabın insaf ile okunması gerektiğini bildirir.

2. Eser Maturudiye itikadı üzerine yazılmış-

tır ve VII. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar İslam itikadı üzerinde yazılan 40-50 kaynaktan metinler derlenmiş ve şerhlenmiştir. Eser, hiçbir akâid eserinde bulunmayan mükemmel şerhleri içermektedir. Bu, Allah'ı kemâli ile tanıma kitabıdır.

3. Hükümlerin ispatı için Kur'an ve Sünnet'ten yeterli deliller sunulmuştur.

4. Hazreti İmam Ebu Mensur el-Mâturidî'nin eserleri döneminin bozuk fırkalarına reddiye şeklinde yazılmış ise, söz konusu eser günümüzde var olan ve gelecekte ortaya çıkması olası bütün yanlış fırkalara karşı bir reddiyedir. Eserin bir yerinde: "*Buna kadar beyan edilen hususlar dalâlette bulunan akımlara karşı reddiyedir*" diye vurgulanması boşuna değildir. Bu yüzden eser bölümlere ayrılmıştır: 1) İtikat; 2) Elfazı küfür beyanı; 3) Amellerin doğru yapılması...

Marifet, İman, İslam ve Din İstılahlarının Şerhi

İmam Nesefî *Babru'l-Kelâm* adlı eserinde şöyle demektedir:

a) Mârifet, Allah'ın (c.c.) zâtında ve sıfatlarında bir olduğunu bilmek; emsalsiz ve ortaksız olduğuna inanmaktır.

b) İman, Allah'ın birliğini ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini dil ile ikrar, kalb ile tasdik etmektir.

c) İslâm ise Allah'ın Vahdaniyetine iman ile beraber ibadet vazifelerini de ifa etmektir.

d) Dine gelince bu hasletler üzerinde ölünceye kadar sebat etmektir.²⁸

26- Ekmel Seidov, a.g.e., s.110.

27- Ahmed Züyaüddin el-Gümüşhânevî, *Câmiu'l-mütûn: Maturudiye İtikadı Hakkında Metin Ve Şerhten İbarret Tam Bir Risale*, Taşkent: Maveraünnehir Yayınevi, 2000; s.30.

28- Gümüşhânevî, *Câmiu'l-mütûn*; s.32-33.

Peygamberler Gönderilmesinin Hikmetleri

Metinde: “Allah Teâlâ'nın resûl ve nebîleri göndermesindeki çeşitli hikmetlerden bazıları şunlardır” denir ve 63. şerhte “*Mekâsîd ve mevâkıf*” şerhlerinden birkaç hikmet toplanmıştır:

1 – Allah'ı, yâni yaradıcı bulmakta akla yardımcı olmak. Böylece insanların: “Bize gelip haber veren olmadı” şeklinde mezâret beyan etmeleri önlenmiş olur.

2 – Aklın yalnız başına bilemeyeceği hükümleri bildirmek.

3 – Aklın idrak edemeyeceği bazı iyi ve kötü amelleri öğretmek.

4 – Çeşitli ve uzun tecrübelerden sonra zararları anlaşılabilir gıda maddelerini ve ilaçları tanıtmak.

5 – Nefisleri çeşitli ilmî ve amelî şeylere hazırlamak.

6 – İnsanların muhtaç olduğu bazı önemli sanatları öğretmek.

7 – Fertlere güzel ahlâkı, idarecilere de cemiyeti mükemmel bir şekilde idare edebilmele-ri için siyaseti öğretmek.

8 – İtaat edenin sevabını, isyan edenin cezalandığını bildirmek.

9 – Geçmiş ve gelecekte haberler ve misaller vermek.

10 – Peygamberlerin, cemiyetin içinde bu-

lunması, o cemiyet için rahmettir. Ve daha sayılamayacak kadar birçok hikmetler vardır.²⁹

Zulüm, Adalet Kabul Edilmez

Metinde denir:

“İmam Ebu Mensur Mâturidî şöyle demiştir: Zamanımızın sultanı âdildir” diyen kimse kâfir olur. Çünkü bunların zulmünde şüphe yoktur. Zulmün haram olduğu ise kesindir. Yakinen haram olan bir şeye helâl veyâ adalet demek küfürdür.”³⁰

Müellif, Mâturidî'nin sözlerini şöyle açıklar:

“Adalet, cüz'î bir meselede tatbik etmekle yerine getirilmiş sayılmaz. Şeriatı halk üzerinde tatbik etmek devam etmek sureti ile ancak adalet yerini bulur.” (185. şerh).³¹

Câmiu'l-mütûn'da Tasavvuf ve Şeriatın İlişkisi

Câmiu'l-mütûn'da tasavvuf ve şeriat arasındaki ilişki tam olarak belirtilmiştir. İmam Rabbanî'nin Mektubat'ında vurgulandığı gibi marifet de, tarikat da şeriata hizmet eder.³² Oysa günümüzde de kimi şeyhler ve kimi müritlerin geleneksel şeriatın hükümlerine aykırı davranışlarına, sözlerine rastlanır. Müellifin hükümlerine göre tasavvufun en önemli şartlarından biri şeriata uymaktır. Nitekim metinde: “Hiçbir velilik makamı o veliyi emir ve nehîlere itaat etmekten kurtaramaz” denir ve 72. şerhte şöyle denir:

29- Gümüşhânevî, *Câmiu'l-mütûn*, s.78. (*Mekâsîd ve mevâkıf şerhlerinden alınmıştır.*)

30- Gümüşhânevî, *Câmiu'l-mütûn*, s.163.

31- Gümüşhânevî, *Câmiu'l-mütûn*, s.164.

32- Bkz: Ahmedcan Mahdum Hanefi-Nakşibend, *Risale-i kâmile fi kazâil faite*, Fars-Tacik dilinden Bahridin Seferoğlu tercümesi, Taşkent, Maverâünnehir Yayınevi, 2004, s. 5.

“Allah’ın emir ve nehiyleri, velîlerden ve Allah’ı büyük bir bağlılıkla sevenlerden sâkit olmaz. Allah’ı seven kimselerde şu dört hasletin bulunması gerekir:

1. Allah’a karşı olan vazifelerinde kusur etmemek.
2. Allah’ın emir ve nehiyelerinde kusur etmemek.
3. Allah’ın bütün hükümlerine râzı olmak.
4. Allah’ın yaratıklarına karşı merhametli olmak.

Allah’ı sevenlerden ibadet sâkit olur demek sapıklıktır. Bu husus ile ilgili âyet-i celîle şöyledir: -“(Ey Resulüm!) De ki: “Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayan ve merhamet edendir.” (Âli-İmran: 31)³³

Eğer bir kimseden ibadet düşecek olsa idi Halil İbrahim’den düşmesi gerekirdi. O namaz kılarken Allah’ın heybetinden kalbindeki titreyişler bir millik mesafeden duyulurdu.

Şayet ibadet düşecek olsa idi Allah’ın sevgilisi Hz. Muhammed’den (s.a.v) düşerdi. O namaz kılarken, içinden kazan kaynamayı andıran bir ses çıkardı... Uzun müddet kıyamda kalmaktan ayakları şişerdi.”³⁴

Câmiu’l mutûn’da tarikat ve şeriat ilişkisi ve

bazı tasavvuf adamlarının hâline ait kesin hükümler vardır. Bu ilişkileri yeniden düzenleyen, tasavvufun doğru anlanması için de çok önemli olan sağlam bir akide kitabıdır.

Gümüşhânevî’nin eserlerine yazılan bir referansta: “Şeyh Ahmed Ziyâeddin el-Gümüşhânevî, Nakşibend halifelerindendir, Allah Teala onun alî nefsinı mukaddes kılsın. Ben “İsimler gökten indirilir” sözünü tasdik ederek, onu ismine münasip şekilde buldum”, denir.³⁵ Özbek divan edebiyatına mensup şairlerden biri olan Ataî bir şiirinde: “*Vale gökten iner elkap derler*”, yani lâkaplar (isimler) gökten iner, der.

Katip ve naşirin vurguladığı gibi *Câmiu’l-mütûn* ahiret talebinde bulunan müminleri kurtaran eserdir.

Gümüşhânevî’nin eserlerinin araştırılması, tercüme edilmesi ve yayınlanmasıyla ilgili esas işler önümüzdedir.

Ya Rabbi! Yolumuzu aç!

Dualarımızı aziz ve yüce ismin hürmetine kabul et.

Bildiğimiz bilmediğimiz her türlü tehlike ve kötülüklerden koru.

Bildiğimiz bilmediğimiz her türlü güzellik ve iyiliklere eriştir.

Bizleri muvaffak ve muzaffer eyle.

33- Hasan Tahsin Feyzili, *Feyzü’l-Fukan. Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Server İletişim; İstanbul; 4 baskı; s.53.

34- Gümüşhânevî, *Câmiu’l-mütûn tercümesi*, s.82.

35- Seyyid Bekzâde Hizbutî adıyla ün kazanmış, Nakşibendiye, Halidiye, Mücediddiye fukaralarındandır; *Necatul-gâfilin* eserine yazılan referanstan alınmıştır. Kazan, 1897, Özbekistan Müslümanları İdaresi’nin kütüphanesi, Nr.: 446 -İ; s. 116.